

si'nin Tefsiri (1994, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) bunlar arasında sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Tefsîrü'l-Kur'ân", 31; Tirmizî, "Tefsîr-ü'l-Kur'ân", 31; Taberî, *Câmi'ü'l-beyân*, XXI, 88-89; Vâhidî, *Esbâbü'n-nüzûl* (nşr. İsmâ b. Abdülmühsin el-Humeydân), Beyrut 1411/1991, s. 345-347; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 228-239; İbn Atıyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-veciz* (nşr. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed), Beyrut 1413/1993, IV, 356; Kurtubî, *el-Câmi'*, XIV, 50-83; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'ânî'l-azîm*, Beyrut 1385/1966, VI, 376-403; Muhammed et-Trablusî, *el-Keşfü'l-ilâhî 'an şedîdî'z-za'f ve'l-mevzû' ve'l-vâhî* (nşr. M. Mahmûd Ahmed Bekkâr), Mekke 1408/1987, II, 719; Şevkânî, *Fethu'l-kadîr*, IV, 233-246; Âlûsî, *Rûhu'l-me'âni*, XXI, 61-115; M. Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus 1984, XXI, 138; M. İzzet Derveze, *et-Tefsîr-ü'l-Hadis: Nüzul Sırasına Göre Kur'an Tefsiri* (trc. Ahmet Çelen - Mehmet Çelen), İstanbul 1997, III, 157-181.

İLYAS ÜZÜM

LONCA

Osmanlılar'da teşkilâtlanmış esnaf grupları için kullanılan bir terim.

Teşkilâtlanmış esnafın birliğiyle ilgili çeşitli fonksiyonların icra edildiği özel yerin adı olup teşkilâtlanmış esnaf gruplarını ifade eden bir anlam da kazanmıştır. Kelime İtalyanca *loggiadan* gelmektedir. Fransızca şekli olan *loge* Türkçe'de *loca* olarak geçer ve "hücre yahut oda, özel tahsis edilmiş mekân" anlamına gelir.

Lonca kelimesinin Osmanlı esnaf teşkilâtıyla ilgili olarak ne zaman kullanılmaya başlandığı hakkında kesin bilgi yoktur. Bununla birlikte İtalyan şehir devletlerinin, özellikle Venedik, Ceneviz ve Raguzalılar'ın Osmanlı Devleti ile olan ticarî münasebetlerinin bu tabirin ortaya çıkışında etkili olduğu söylenebilir. Bilhassa Galata ve civarında yerleşen

yabancı ticarî temsilcilerin bulunduğu oda ve hanlar için bu kelimeyi kullandıkları ve bunun zamanla yaygınlık kazandığı anlaşılmaktadır. XVIII. yüzyıla ait bir esnaf sayımında Galata, Kasımpaşa civarındaki hanlarda ve odalarda müslüman ve yabancı tüccarın bir arada bulunduğu, yirmi yedi hanın 406 odasında 698 kişinin kaldığı ve yetmiş bir odadaki 123 kişinin çoğunun yabancı tüccar olduğu görülmektedir (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. B. 10). Burada ki kayıtlar, yerli ve yabancı esnafla tüccarlar arasında gündüz iş dolayısıyla oldukça sıkı olan münasebetin akşam hanlarda ve bekâr odalarında da sürdüğüne, iş dünyasıyla ilgili kelimelerin ortak bir kullanıma yol açıp yaygınlaştığına işaret eder. İtalyanca *loggia* kelimesinin Türk diline geçmesinin sebepleri bu ticarî ilişkilere dayanır. Nitekim esnaf ve tüccarın mallarını depoladığı odalar Osmanlı belgelerinde genellikle "mahzen" şeklinde anılır ve bazı yazarlar bu ilişkiden dolayı mahzenle lonca arasında irtibat kurar. Ticarî ilişkilerin yoğunlaştığı Galata'da daha Fâtih Sultan Mehmed devrinden itibaren Lonca isimli bir mahallenin varlığı dikkati çeker. Galata kadısına gönderilen 993 (1585) tarihli bir hükümde Galata civarında Lonca adlı mahalde, Ayasofya-i Kebîr Vakfı'na ait kira ile yabancı esnaf ve tüccarın tasarrufunda bulunan yirmi kubbeli bir kapalı çarşıdan (bezzâzistan) bahsedilir. Yabancı tüccarın üslendiği Galata bölgesinde, bir kısım yerli ve yabancı gayri müslimlere ait alışveriş merkezlerindeki çarşı ve hanlarda bulunan malların depolandığı mahzenlere İtalyanlar'ın verdikleri isim olan *loggia* ile bu loggiaların yer aldığı mahalle belgede belirtildiği gibi Lonca denmesi arasında doğrudan bir ilişki olduğu açıktır. Gerçekten de yukarıda bahsi geçen 1176 (1762-63) tarihli İstanbul esnafının sayım defterinde Ga-

Şekerci
(İstanbul
Belediyesi
Atatürk
Kitaplığı
kartpostal
koleksiyonu)

lata-Kasımpaşa arasında çörekçi fırınlarının yer aldığı bir bölge Lonca mahalli olarak kaydedilmişti (1176 Tarihli Esnaf Defteri, s. 18).

Bu yerin belirgin özellikleriyle esnaf teşkilâtı çerçevesinde lonca kelimesinin aldığı anlam arasında bir bağ vardır. Lonca mahalli tüccar malının esnafa satılmak üzere depolandığı, esnafın bu malı toptan satın aldığı ve muhtemelen esnafa dağıttığı yerd. Bu özellik zamanla yer adının esnaf teşkilâtı ile özdeşleşmesine yol açtı. Böylece XV. yüzyılın sonlarında özel bir ticarî yeri ifade eden lonca kelimesi XVII. yüzyıldan itibaren doğrudan esnaf sisteminin adı olarak kullanılmaya başlandı. Nitekim İstanbul esnafıyla ilgili olarak lonca teriminin yer aldığı en eski arşiv belgesi 1697 tarihidir (BA, *Atik Şikâyet Defteri*, nr. 22, s. 111, hk. 722). Bursa esnafı için lonca kelimesinin kullanıldığı tarih 1042 (1632-33) olarak tesbit etmiştir (Gerber, s. 49). Belgelerde lonca teriminin yaygın biçimde görülmesi XVIII. yüzyıldadır.

Kelime arşiv belgelerinde iki ayrı anlamda geçer. İlk olarak teşkilâtlanmış esnafın çeşitli fonksiyonlarını icra ettiği belirli bir yer şeklinde kullanılır; teşkilâtlanmış esnaf âmirlerinin (kethüdâ, yiğitbaşı, nizam ustaları vb.) gerekli ham maddeyi temin edip esnafa dağıttığı, gerektiğinde ham maddeyi depoladığı, mâmul hale gelen malın kalite kontrolünü yaptığı yeri ifade eder. Ayrıca esnaf âmirlerinin ileri gelenlerinin ve kalfalarının, kendi teşkilât nizamını uygulamak, yeniden düzenlemek, değiştirmek, diğer esnafa ait nizamnamelere ve devletin koyduğu kanunlara uymak için disiplini sağlamak, kendi esnaf teşkilâtlarıyla ilgili her hususu görüşmek, karara bağlamak ve uygulamak maksadıyla toplandıkları özel bir yeri de niteler. Kısacası teşkilâtlanmış esnafın ortak odasının veya meclisinin adıdır.

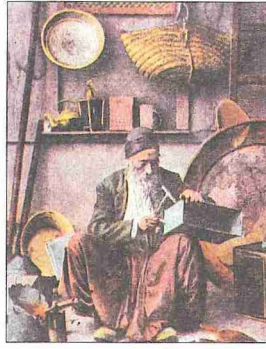
Seyyar
satıcılar
(İstanbul
Belediyesi
Atatürk
Kitaplığı
kartpostal
koleksiyonu)

Lonca kelimesi ikinci olarak "teşkilatlanmış esnaf" mânasına gelir. Bu anlam ilk kullanılışındaki anlamının boyutlarını hayli genişletmiştir. Nitekim doğramacı esnafına dair bir belgede, bunların kendi esnaf birlikleriyle ilgili düzenlemeleri yapma ve her türlü kararı alıp yürütebilme gibi işlerin halli için söz konusu esnaf birliğinin bütün üyelerinin toplanmasının zor olduğu belirtilerek bu görevi yerine getirmek üzere içlerinden doğramacı esnafının nizamını iyi bilen ve uygulayabilecek yetenekte olan eski ve tecrübeli ustalardan yirmi iki kişiyi lonca ustası olarak seçtikleri ifade edilmektedir. Kadı tarafından onaylanan, lonca ustası denilen ustalar doğramacı esnafının herhangi bir ustasından farklıdır. Bu farklılık lonca ustalarının doğramacı esnafı birliğiyle ilgili her hususu görüşme, karara bağlama ve yürütme yetkilerine sahip olmasından kaynaklanır. Böylece esnaf, bu tür fonksiyonların kurumlaşmasıyla mevcut esnaf birliğini güçlendirerek teşkilatlı faaliyette bulunabilmek yönünde önemli bir adım atmış oluyordu. Belgede, teşkilatlı faaliyette bulunmak ve birliği sürdürülebilmek için gerekli fonksiyonların tamamı lonca kelimesiyle açıklanmaktadır. Bu anlamda lonca teriminden hareketle belirtilen fonksiyonları ifa etmeyi üstlenenler de lonca ustası olarak tanımlanmıştır. Böylece lonca terimi, hem esnaf birliğini hem de teşkilatlanmış esnafı ifade eder bir anlam genişliği kazanmış oluyordu. Çünkü teşkilatlanmamış bir esnaf zümresi için esnaf birlikleriyle ilgili fonksiyonların icra edildiği özel bir yere ihtiyaç yoktu. Başka bir deyişle ancak teşkilatlanmış esnaf birlikleri için lonca söz konusuydu. Esnafı ilgili olarak loncadan bahsedilen belgelerin tamamında esnaf birlikleriyle ilgili kaide ve nizamları da görmek mümkündür. XVIII. yüzyıldan önce de esnaf birliklerinin

Muhallebiciler (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı kartpostal koleksiyonu)

Tenekeci
(İstanbul
Belediyesi
Atatürk
Kitaplığı
kartpostal
koleksiyonu)

çeşitli faaliyetlerini sürdürdükleri yerler vardı, fakat teşkilatlanmış esnafa ait bu yerler lonca kelimesiyle ifade edilmiyor-du.

Bazı araştırmacılar lonca terimiyle gedikli esnafı kastederler ve bunlar için "loncalanmış esnaf" veya lonca tabirini kullanırlar. Ancak belgelerde lonca ve gedik terimleri hiçbir zaman birbirinin yerine kullanılmamıştır. Esnaf birliği hem geldiği olmayan hem de gedikli esnaf gruplarının tamamını ifade etmektedir. Bu karışıklık esnaf birliği, lonca ve gedik terimlerinin birbirleriyle iç içe girmiş olmasından kaynaklanmaktadır (ayrıca bk. **ESNAF; GEDİK**).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Atık Şikâyet Defteri*, nr. 22, s. 111, hk. 722; *İstanbul Kadılığı Şer'iyye Sicilleri*, nr. 65, vr. 142^{a-b}; nr. 91, vr. 22^{a-b}; nr. 135, vr. 43^a; *1176 Tarihli Esnaf Defteri*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. B. 10, s. 18; Süleyman Sûdî, *Defter-i Muktesid*, İstanbul 1307, s. 161; *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*, I, 575 vd.; Ahmet Refik [Altınay], *On Altıncı Asırda İstanbul Hayatı*, İstanbul 1935, s. 133; Ekrem Hakkı Ayverdi, *Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleleri*, Ankara 1958, s. 65-66; Suraiya Faroqhi, *Towns and Townsmen of Ottoman Anatolia*, Cambridge 1984, s. 156 vd.; Mübahat Küçükoglu, "Osmanlı Esnafında Oto-Kontrol Müessesesi", *Ahilik ve Esnaf*, İstanbul 1986, s. 55-77; H. Gerber, *Economy and Society in an Ottoman City: Bursa 1600-1700*, Jerusalem 1988, s. 49; *İstanbul Ticaret Tarihi I* (haz. Ahmet Kal'a v.dğr.), İstanbul 1997, tür.yer.; *İstanbul Ahkâm Defterleri: İstanbul Esnaf Tarihi I* (haz. Ahmet Kal'a v.dğr.), İstanbul 1997, s. 380; a.e. II, İstanbul 1998, s. 402, 403; *İstanbul Esnaf Birlikleri ve Nizamları I* (haz. Ahmet Kal'a), İstanbul 1998, tür.yer.

AHMET KAL'A

LONDRA ANTLAŞMASI

Mısır meselesi dolayısıyla Osmanlı Devleti ile İngiltere, Avusturya, Prusya ve Rusya arasında Londra'da 15 Temmuz 1840'ta akdedilen mukavelenâme (bk. KAVALLI MEHMED ALİ PAŞA).

LORIMER, John Gordon

(1870-1914)

İngiliz şarkiyatçısı.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. İngiliz-Hindistan hükümetine bağlı olarak Basra körfezi bölgesinde çeşitli diplomatik görevlerde bulundu; 1909-1913 yılları arasında Bağdat konsolosu idi. XX. yüzyılın başlarında Irak'ın Bağdat, Basra, Musul, Kerkük gibi şehirlerinde çok tanınmış bir kişiydi ve Musul Valisi Tâhir Paşa, Kerkük mutasarrıfı Avnullah Bey, Bağdat Valisi Ali Rızâ Bey gibi Osmanlı görevlileriyle yakın dostluk kurmuştu. 1913 yılında Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan, ancak yürürlüğe girmeyen, bölgedeki İngiliz haklarıyla ilgili antlaşma ve yine İngilizler'in 1914'te bölgedeki petrol araştırmaları için Almanlar'la imzaladıkları Anglo-German Convention Antlaşması onun katkılarıyla gerçekleşmişti. Âni ölümü İngilizler kadar Türkler'i de üzmüştür.

Lorimer âbidevî eseri *Gazetteer of the Persian Gulf, Oman and Central Arabia*'yı (I-VIII, Calcutta 1908-1915), Dışişleri Bakanlığı ile gizli servise bağlı olarak Basra körfezinin başlıca şehirleri arasında sık sık gidip geldiği yıllarda Lord Curzon'un emriyle yazmaya başladı (1903). İngiliz arşivlerinden faydalanılarak ortaya konulan eser coğrafya ve tarih bölümlerinden oluşmakta, bu iki ilim dalının yanında bölge üzerine yapılacak sosyolojik ve istatistik çalışmalar için de önemli bir kaynak teşkil etmektedir. H. V. Winstone, *Captain Shakespear. A Portrait* (London 1976) adlı kitabında Lorimer'in eserini Orta ve Doğu Arabistan'la ilgili ihmale uğramış en ayrıntılı bilgileri dahi içeren çok önemli bir kaynak olarak tanımlar. Âl-i Suûd, Âl-i Mübârek, Âl-i Bû Saîdî, Âl-i Sâni, Âl-i Halife gibi o dönemden beri bölgenin yönetiminde söz sahibi olan ailelere ve aralarında gelişen tarihî olaylara dair bilgileri içeren coğrafya bölümü 1908 yılında Hindistan hükümeti tarafından Kalkûta'da çok az sayıda bastırıldı; eserin bölge tarihini anlatan ikinci bölümü yazarın ölümünden sonra 1915 yılında L. Birdwood tarafından yayımlandı. 1500'lü yıllardan başlayan bilgiler 1907 yılına kadar gelişen olayları kapsar. 4693 sayfadan oluşan kitabın İngilizce orijinali iki ana bölüm ve sekiz cilt halinde piyasaya çıkarılmıştır. Eser, daha